

1507. toplantı, 17-19 Eylül 2024 (DH)

İnsan Hakları

H46-35 Gurban grubu v. Turkey (Başvuru No. 4947/04)

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının icrası

Referans belgeler

DH-DD(2024)804, DH-DD(2022)1088, CM/Del/Dec(2021)1419/H46-37

Başvuru no	Dava ismi	Karar tarihi	Kararın kesinleştiği tarih	Sınıflandırma kategorisi
4947/04	GURBAN	15/12/2015	15/03/2016	Yapısal sorun
24069/03	ÖCALAN (No. 2)	18/03/2014	13/10/2014	
27422/05	KAYTAN	15/09/2015	15/12/2015	
33056/16	BOLTAN	12/02/2019	12/05/2019	

Dava konusu

Bu dava grubu, başvuruların tahliye edilme ihtimali olmayan ve belirli bir asgari süreden sonra cezanın yeniden incelenmesi için başvuru yapılmasına olanak tanıyan bir mekanizmadan muaf olarak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılmaları nedeniyle işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yaşadığının ihlal edilmesiyle ilgilidir (madde 3).¹

Mahkeme, yaptığı tespitin başvurulara yakın zamanda tahliye olma umudunun verilmesini gerektirdiği şeklinde anlaşılamayacağını ancak ulusal makamların Mahkeme içtihadında belirlenen standartlar ışığında bir yeniden inceleme mekanizması oluşturmaları gerektiğini vurgulamıştır.^{2 3}

Kararın icra aşaması

Yetkililerin, Komite'nin önceki kararlarına cevaben verdiği bilgiler aşağıda yer almaktadır (DH-DD(2022)1088 ve DH-DD(2024)804).

Bireysel önlemler

Başvurular faydalanabilecekleri bir yeniden inceleme mekanizması olmadan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarını çekmeye devam etmektedir. Komite, Aralık 2021 tarihli İnsan Hakları (DH) toplantısında bu dava grubunda yukarıdaki ihlallere ilişkin alınması gereken bireysel önlemlerin genel önlemlerle bağlantılı olduğunu belirtmiştir.

¹ Gurban davasında Mahkeme başvuran hakkında yapılan ceza yargılamasının uzun sürmesi ve bu hususta etkili bir hukuk yolunun olmaması nedeniyle Madde 6 § 1 ve 13 yönünden de bir ihlal tespit etmiştir. Bu meselelerle ilgili genel önlemler *Ormanci ve Diğerleri v. Türkiye* (43647/98) dava grubunda incelenmiştir (bkz. CM/ResDH(2014)298 sayılı Nihai Karar).

² Gurban § 35; Öcalan (2 No'lu) § 207; Kaytan § 68; Boltan § 43.

³ Öcalan (2 No'lu) davasında Mahkeme başvuranın 17 Kasım 2009 öncesi tutukluluk koşullarıyla ilgili olarak Sözleşme'nin 3. maddesinin ihlal edildiğini de tespit etmiştir. Komite Aralık 2021 tarihli DH (İnsan Hakları) toplantısında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Öcalan (2 No'lu) davasında başvuranın 17 Kasım 2009 sonrasındaki tutukluluk koşullarıyla ilgili bir ihlal tespit etmediğini hatırlatmıştır ve ayrıca Mahkeme'nin başvuranın mevcut tutukluluk koşullarıyla ilgili yeni bir başvuru aldığını da belirtmiş; bu koşullarda bu karar çerçevesinde başvuranın tutukluluk koşullarıyla ilgili daha fazla bireysel önleme gerek olmadığına karar vermiştir. Türkiye'de tutukluluk koşullarıyla ilgili genel önlemler Komite tarafından *İlerde ve Diğerleri v. Türkiye* (35614/19) davası kapsamında incelenmektedir.

Genel Önlemler

Komite, Aralık 2021 tarihli İnsan Hakları (DH) toplantısında, bu gruptaki kararların icrasının, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının, asgari bir süre sonunda, cezalandırma ve caydırıcılık ilkeleri gerekliliklerinin henüz yerine getirilmediği veya kişinin toplum için hala tehlike oluşturmaya devam ettiği durumlar dışında, tahliye edilme olasılığıyla birlikte yeniden incelenmesine imkan tanıyan bir mekanizmayı güvence altına alacak hukuki ya da diğer önlemlerin alınmasını gerektirdiğini belirtmiştir.

Komite, ayrıca, yetkililerin bu kararlarda tespit edilen ihlallerin giderilmesi için öngörülen önlemlerle ilgili bilgi vermemesinden duyduğu endişeyi ifade etmiş ve yetkililere mevcut yasal çerçeveyi Mahkeme tarafından belirlenen standartlarla uyumlu hale getirmek için gerekli önlemleri daha fazla gecikmeden almalarını tavsiye etmiştir. Ayrıca yetkilileri bu konuda diğer üye devletlerde kabul edilen iyi reform örneklerinden ilham almaya teşvik etmiştir. Komite, ek olarak, cezai gerekçeler kapsamında yeniden incelenme ihtimali olmaksızın müebbet hapis cezasına mahkum edilen kişilerin sayısı hakkında bilgi talep etmiştir.

Yetkililer cevap olarak Türk mevzuatının şartlı tahliye olanağı tanıyan bir yeniden inceleme mekanizması sağladığını vurgulamıştır. 5275 Sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Kanunu'nun 107. maddesi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının 30 yılını veya müebbet hapis cezasının 24 yılını doldurduktan sonra mahkumlara iyi hale bağlı olarak şartlı tahliye olanağı vermektedir. Ancak bu madde, terör örgütü kapsamında devlet güvenliğine, anayasal düzene ya da milli savunmaya karşı işlediği suçlardan dolayı mahkûm olan kişilere uygulanmamaktadır.

Yetkililer ayrıca ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının en ağır suçlar için uygulandığını ve her davanın koşullarına bağlı olarak mahkemeler tarafından hafifletilebileceğini de vurgulamıştır. Yetkililer, bu bağlamda, şartlı tahliye için yeniden inceleme mekanizmasından muaf tutulan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının kapsamının sınırlı ve istisnai nitelikte olduğunu belirtmiştir.

Öcalan (2 No'lu) davasında yapılan Kural 9.1 bildirimi (DH-DD(2023)114)

Başvuranın temsilcileri yetkililerin sunduğu eylem planını, kararın uygulanması için gereken bireysel önlemlerin ele alınması konusunda yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirmiş, bu gruptaki ilk davanın dokuz sene önce kesinleştiğini belirtmiş ve bu davanın düzenli olarak Komite'nin gündemine alınmasını talep etmiştir.

Yaşam Bellek Özgürlük Derneği (DH-DD(2021)1278), Diyarbakır Barosu(DH-DD(2022)882) ve İnsan Hakları Gündemi Derneği (DH-DD(2022)1194) tarafından sunulan Kural 9.2 bildirimleri ve altı STK tarafından sunulan ortak Kural 9.2 bildirimi (DH-DD(2024)891)

STKlar ortak bildirimlerinde *Öcalan (2 No'lu)* davasında başvuranın 6 Aralık 2021 tarihinde, *Kaytan ve Gurban* davalarında ise başvuruların 27 Ağustos 2018 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuruda bulunduğunu bildirmiştir. Anayasa Mahkemesi bu başvurular hakkında henüz bir karar vermemiştir. STKlar Anayasa Mahkemesi'nin hala umut hakkıyla ilgili bir karar vermediğini belirtmiştir. Bununla beraber, Anayasa Mahkemesi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasıyla ilgili bir bireysel başvuruda Adalet Bakanlığı'ndan görüş talep ederek somut bir adım atmıştır.

STKlar Türkiye'deki mevcut mevzuatın devlete karşı işlenen suçlardan dolayı ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılanların şartlı tahliyeden yararlanmasına izin vermediğini belirtmiştir. Bu durumu düzeltmek için 5275 Sayılı İnfaz Kanunu'nun 107. maddesinde yasa değişikliğine gidilmesi gerekmektedir. STKlar Türkiye'de ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası alan mahkum sayısının 4000'in üzerinde olduğuna inanmaktadır. STKlar ayrıca, müebbet hapis cezasına çarptırılmış kişilerin sayısına ilişkin verilerin kamuya açık olmamasından ve yetkililere yapılan sayısız başvuruya rağmen bu verilerin STKlar ile paylaşılmamasından şikayet etmektedirler.

STKlar Türkiye Kamu Denetçiliği Kurumu'nun bu istatistiklerin yayınlanmasına ilişkin kamu yararını vurgulayan ve Adalet Bakanlığı'na bu verileri düzenli olarak yayınlamayı tavsiye eden bir kararını sunmuştur.

Bir milletvekili tarafından ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının kaldırılması için verilen kanun teklifi Meclis gündemine alınmamıştır. Üç milletvekili tarafından, belirli suçlardan ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan mahkumları şartlı tahliyeden muaf tutan kanunun yürürlükten kaldırılması için verilen iki kanun teklifi Adalet Komisyonu önünde derdesttir. STKlar bu durumların, bu dava grubunda tespit edilen ihlalleri gidermeye yönelik girişimlerin eksikliğini gösterdiğini savunmaktadır.

Sekreteryâ'nın analizi

Bireysel önlemler:

Komite'nin daha önce de belirttiği gibi başvuranlar için gerekli bireysel önlemler genel önlemlerin uygulanmasıyla bağlantılıdır.

Genel önlemler:

- Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezalarında yeniden inceleme mekanizması

Yukarıda da belirtildiği gibi mevcut yasal çerçeve, bir terör örgütü bünyesinde devlete karşı işlenen suçlardan hüküm giyenler hariç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası almış tüm hükümlüler için 30 yıldan sonra yeniden inceleme ve şartlı tahliye olanağı tanımaktadır. Bu nedenle, Mahkemece insanlık dışı veya onur kırıcı cezaya yol açtığı tespit edilen yasal boşluğun doldurulması için, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan herkesin bir yeniden inceleme mekanizmasına erişebilmesini sağlayacak yasal bir değişikliğe ya da başkaca uygun bir önleme ihtiyaç duyulduğu açıktır.

Bu bağlamda, Sözleşme'nin 46. maddesi davalı devlete Mahkeme kararlarına uyma yollarını seçme hakkı tanırken ve Mahkeme, devletlerin ceza adaleti ve infaz konularında bir takdir hakkı olduğunu belirtirken⁴ -ki bu durum üye devletlerde özellikle müebbet hapis cezalarının mevcut yargısal ya da idari incelemeleri ya da bu tür incelemelere ilişkin zaman çerçevesi⁵ bakımından farklı uygulamalara yansımıştır- uluslararası hukukun, Mahkeme tarafından da belirtildiği gibi,⁶ müebbet hapis cezası mahkumiyetinden en az 25 yıl sonra yeniden inceleme olanağı sunan mekanizmalara yönelik bir eğilim gösterdiği kaydedilmelidir. Yetkililer diğer bazı Avrupa Konseyi üye devletlerinin uygulamaya koyduğu önlemlerden yararlanmayı göz önünde bulundurabilirler.⁶

Komite daha önceki kararlarına rağmen, bu davalarda tespit edilen ihlallerin giderilmesi için hiçbir ilerleme kaydedilmemesinden duyduğu derin üzüntüyü ifade edebilir. Bu nedenle yetkililere, diğer üye devletlerin bu tür mekanizmaları hayata geçirmiş olmalarından da esinlenerek, Sözleşme ile uyumlu bir yeniden inceleme mekanizmasının hayata geçirilmesi için daha fazla gecikme olmadan gerekli yasal değişiklikleri kabul etmeyi güçlü şekilde tavsiye edebilir.

Komite ayrıca ilgili yasal çerçevenin gözden geçirilmesi de dahil olmak üzere Mahkeme'nin bu dava gruplarında tespit ettiği bulguları ele alarak yeni İnsan Hakları Eylem Planı ve yeni Yargı Reformu Strateji Belgesi'nde değişiklikler yapmaya yetkilileri teşvik edebilir.

Mahkeme'nin kararlarında ve Sekreteryâ'nın 2021 yılında yaptığı önceki analizinde de belirttiği gibi, şartlı tahliyenin uygun olup olmadığının incelenmesi için usulen bir başvuru imkanının sağlanması, başvuranlar dahil olmak üzere başvuru sahiplerine otomatik tahliye güvencesi verileceği anlamına gelmeyecektir.

⁴ *Vinter ve Diğerleri* § 120.

⁵ *Matiosaitis ve Diğerleri v. Litvanya*(22662/13) bkz. CM/ResDH(2019)142sayılı Nihai Karar; *Vinter ve Diğerleri v. Birleşik Krallık* (66069/09) bkz. CM/ResDH(2017)178 sayılı Nihai Karar; *Harachiev ve Tolumov v. Bulgaristan* (15018/11) §§ 243-268; *Čacko v. Slovakya* (49905/08) madde 3 kapsamında ihlal tespit edilmemiştir, bkz. §§ 76-81; *Bodein v. Fransa* (40014/10) madde 3 kapsamında ihlal tespit edilmemiştir, bkz. §§ 53-62, *Marcello Viola v. İtalya* (No. 2) (77633/16); *Petukhov v. Ukrayna* (No. 2) (41216/13).

⁶ *Vinter ve Diğerleri* § 120.

- *Şartlı tahliye imkanı olmaksızın ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına çarptırılan kişilerin sayısına ilişkin istatistiki bilgi*

Yetkililer Komite'nin cezai gerekçeler kapsamında yeniden incelenme ihtimali olmaksızın müebbet hapis cezasına mahkum edilen kişilerin sayısına dair talep ettiği bilgileri henüz sağlamamıştır ve bu bilgiler kamunun erişimine de açık değildir. STKlar bu durumun müebbet hapis cezasıyla cezalandırılan mahkumların sayısı bakımından endişe verici olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda, söz konusu istatistiksel veriler muafiyetin boyutlarını ve uygulanabilirliğini ortaya koyarak, Komite'nin durumu daha iyi anlamasını sağlayabilecektir. Dolayısıyla Komite, yetkilileri bir kez daha cezai gerekçeler kapsamında yeniden incelenme ihtimali olmaksızın müebbet hapis cezasına mahkum edilen kişilerin sayısı hakkında bilgi vermeye davet edebilir.

- *Bir sonraki incelemede bir ara karar taslağı hazırlama önerisi*

Komite, bu grupta incelenen meselelerin uzun süredir devam ediyor olma niteliğini ve mevcut bilgilerin ortaya koyduğu ilerleme eksikliğini gözönünde bulundurarak, Eylül 2025 tarihinde yapılacak toplantıda, o zamana dek daha olumlu bir değerlendirme yapmasını sağlayacak somut bir ilerleme olmaması halinde, Sekreteryaya Komite tarafından incelenmek üzere bir ara karar taslağı hazırlama talimatı verebilir.